

יהושע - מצודת דוד

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד

יהושע פרק-א

[א] ויהי. באה הווי"ו להוסיף ולחבר למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה, ואמר שאחרי זה אמר ה' אל יהושע וכו': **[ב]** משה עבדי מת. רצה לומר, אילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור: **[ג]** ועתה. הואיל והוא מת, קום עבור וכו': **[ד]** מוסב על תחלת המקרא, על כל מקום: **[ה]** מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: **[ו]** לא יתיצב. רצה לומר לא יתגבר להיות נצב הקומה: **[ז]** לא ארפך. לא אתן לך רפיון ממני: **[ח]** חזק ואמץ. בהנהגת העם כראוי: **[ט]** רק וגו'. כי לולא זאת, לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי: **[י]** למען. בעבור שמירת התורה תשכיל: **[יא]** הזה. האמור במקרא שלפניו (פסוק ז) אשר צוד משה: **[יב]** למען תשמור. כי כשימוש מפיק, פן תשכח מה: **[יג]** כי אז. כשתשמור לעשות וגו', אז תצליח: **[יד]** צויתיד. אני מצוה לך חזק במלחמה מול האויב ואל תירא: **[טו]** כי עמך ה' וגו'. ולא אמר 'כי עמך אני', אף שה' היה המדבר, ודוגמתו (שמואל א יב יא) וישלח כו' ואת שמואל, והמדבר היה שמואל: **[טז]** וצונו וכו'. אף כי נאמר קודם שילוח המרגלים, מכל מקום על כרחך הצווי היה אחרי זה, כי ביום שהלכו המרגלים לנו ביריחו, ובהר התעכבו ג' ימים ובחזירתם לנו במקומם, וביום שאחריו לנו אצל הירדן, וממחרת עברו הירדן: **[יז]** הכינו. עם כי עדיין אכלו את המן, מכל מקום היה בידם מפרי האדמה, ממה שהביאו להם תגרי הגוים, ואת זה צום להכין: **[יח]** זכור. עליכם לזכור: **[יט]** מניח. נותן לכם מקום מנוחה, בתת לכם הארץ הזאת שבעבר הזה: **[כ]** עד אשר יניח. עד אשר יתן ה' מקום מנוחה גם להם: **[כא]** וירשתם. רצה לומר, אז תאחזו בה מבלי מערער הואיל ותקיימו התנאי: **[כב]** מזרח השמש. בעבר המזרחי: **[כג]** רק וכו'. רצה לומר, לא נשמע אליך רק כשיהיה ה' עמך וכו', אבל לא בזולת זה: **[כד]** רק חזק. לענוש המורדים ולא למחול על כבודך:

יהושע פרק-ב

[א] מרגלים חרש. מחפשים מחשבות הבריות, אם נמס לבבם: לאמר. רצה לומר: וכה אמר: **[ד]** ותצפנו. כל אחד במקום מיוחד, כי יותר נוח להטמין אחד אחד: האנשים. אשר תשאלו עליהם: ולא ידעתי. בעת בואם: **[ה]** ויהי השער. רצה לומר, בעת בוא זמן סגירת שער העיר, כאשר חשך היום: כי תשיגום. היות זה מקרוב יצאו: **[ו]** ותטמנם. הוסיפה להטמין במקום יותר נסתר: בפשתי העץ. בפשתיים שהם עדיין בתוך העץ, והם הקנים של פשתן: הערוכות. בכדי שלא ירגישו שיש מי טמון שם: **[ז]** אחריהם. כן חשבו הרודפים לפי דעתם: סגרו. לפי שרצו לבקשם עוד בעיר, לזה סגרו שומרי השער את השער, שלא יצאו מעתה: **[ח]** והמה. המרגלים: **[ט]** וכי נפלה וכו'. ולא נעצר כח להלחם בכס: **[יא]** ולא קמה וכו'. רצה לומר, כל איש רוחו נמוכה ושפלה: הוא אלהים. אם כן היכולת בידו על כולם: **[יב]** ועתה. הואיל והדבר ברור: חסד. היות כי עדיין לא עשיתם לי טובה מאומה: ועשיתם וכו'. לזה גם אתם עשו חסד עם בית אבי מבלי הקדמת טובה מהם: אות אמת. סימן אמיתי, למען ידעו כל ישראל לבל ישלחו בנו יד: **[יג]** נפשנו וכו'. אם מי ירצה לשלוח בכס יד, נמסור עצמנו למיתה בכדי להציל אתכם: את דברנו זה. את האות שאת מבקשת ונתנה לך, כי אם תגידי לגלות האות, הרבה יעשוהו להציל עצמם: חסד ואמת. היות את עשית עמנו חסד אבל צפית לתשלום גמול, אבל אנו נעשה עמך חסד של אמת מבלי תקות תשלום גמול: **[טו]** בעד החלון. כי שערי העיר סגרו: בקיר החומה. פני החלון אל מחוץ לחומה: **[טז]** פן יפגעו. כשתלכו עתה לדרכיכם, פן יפגשו בכס הרודפים בשובם: שמה. בההר: **[יז]** נקיים. רצה לומר, רוצים אנחנו להיות נקיים מעון בטול שבועה, ולזה נפרש הדבר היטב: **[יח]** אנחנו באים. רצה לומר, בעת נבוא בארץ: הזה. אשר הורדתנו בו: תקשרי. להיות לאות וסימן: בו. מוסב על החלון ורצה לומר, דרך בו: **[יט]** דמו בראשו. רצה לומר, עון מיתתו על עצמו כי פשע בנפשו: ואנחנו נקים. כי לא היה מהאפשר לשומרו מן המיתה: **[כ]** זה. הסימן והאות הזה: **[כא]** כן הוא. רצה לומר, זהו הדרך הנכון: ותשלחם. לפי שהלכו אל ההר בעצתה, אמר ותשלחם: ותקשור. בעת שבאו ישראל בארץ: **[כב]** כי נתן. במקרא שלפניו נאמר שספרו המוצאות אותם, וכאשר תמו לספר, אמרו הנה תכלית הדבר הוא כי נתן ה' וכו':

יהושע פרק-ג

[א] שם. אצל הירדן: **[ב] שלשת ימים.** וכמו שנאמר (לעיל א יא) בעוד שלשת ימים כו': **[ג] ארון ברית ה'.** הארון שבו הלוחות שכרת ה' ברית עם ישראל בעת אשר נתנם: **ואתם.** ואז אתם תסעו: **[ד] וביניו.** ובין הארון: **כאלפים.** אלפים מצומצמים, שנאמר במדה, והכ"ף באה לאמיתת הדבר, וכן (בראשית כה לא) מכרה כיום: **למען וכו'.** מוסב למקרא שלפניו, לומר לכו אחר הארון למען תדעון הדרך כי לא עברתם בה מעולם: **[ה] כי מחר וכו' נפלאות.** ולזה מהראוי להיות אז קדושים וטהורים מטומאה: **[ז] אשר ידעון.** על ידי הנפלאות אשר אעשה על ידך: **[ח] עד קצה.** בקצהו המערבי: **בירדן תעמודו.** ולא תצאו מיד אל החרבה: **[י] בזאת.** בהפלא שהולך ומפרש: **[יא] אדון וכו'.** רצה לומר, של אדון וכו': **[יב] קחו לכם.** להיות הם במקום כולכם לעמוד קרוב לארון, ויראו הם כי כאשר ינחו כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים: **[יג] והיה כנוח.** מוסב למעלה, לומר שהמה יראו כאשר ינחו כפות רגלי הכהנים מיד יכרתו המים היורדים עתה מלמעלה וילכו להם: **ויעמדו.** המים אשר יבואו לאחר זה אל מקום הכריתה, יעמדו שם נד אחד: **[טו] בקצה המים.** בעבר המזרחי: **והירדן מלא.** בא להגדיל הנס ולומר אף שמי הירדן מרובים הם, שאפילו בכל ימי קציר שדרך מי הנהרות להתמעט היה הוא מלא על כל שפתיו: **[טז] ויעמדו.** מוסב למעלה (פסוק טז), לומר, הנה עם כל רבוי המים, עמדו היורדים מלמעלה אחר הכריתה וקמו נד אחד: **הרחק מאוד.** הנד ההוא היה רחוק מאוד מהעיר ששמה אדם, העומדת בצד צרתן: **והיורדים.** המים שירדו קודם הכריתה לצד ים הערבה, והוא ים המלח: **תמו נכרתו.** המים ההם תמו ממקומם ונכרתו והלכו להם, ונשאר המקום חורב ויובש: **[יז] ויעמדו.** לא יצאו מיד מן הירדן, רק עמדו בעבר המערבי עד עברו כולם, וכאשר צוה: **הכן.** רצה לומר, עמדו מוכן ומתוקן דרך קבע, עד עברו כולם:

יהושע פרק ד

[ג] מתוך הירדן. צוה להם לחזור אל קצה הירדן אחר שיצאו ממנו: **ממצב.** ממקום שהכהנים נצבים מוכן ומתוקן, כי נשאו רגליהם ולקחו האבנים אשר תחתיהם: **[ד] אשר הכין.** לעמוד קרוב לארון, לראות אשר מיד כנוח רגלי הכהנים יכרתו המים, כמו שכתוב למעלה (ג יג) (ה) אל תוך הירדן. כי כבר יצאו ממנו, כאמור (פסוק א) (ו) אות. סימן לזכרון: **מחר.** רצה לומר, לאחר זמן: **[ט] ושתיים וכו'.** אלו היו אחרים (סוטה לה ב) עד היום הזה. רצה לומר, עד עולם, כי כל קורא הפסוק הזה בזמנו, אומר עד היום הזה, והוא כלל גדול בדברי הנביאים: **[י] לדבר אל העם.** אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה לד א) שהשם צוה לו לדבר אל העם לאמר, דעו שאתם עוברים את הירדן בחרבה על מנת לגרש כל יושבי הארץ, והדבר ההוא בעצמו צוה לו משה: **וימהרו.** בעבור כבוד הארון,

שעמד עד עברם: **[יא]** ויעבור ארון ה'. אחר שצוה יהושע להכהנים לעלות מן הירדן, כמו שכתוב למטה (ג ו) אז עבר הארון ללכת לפני העם: **[יג]** לפני ה'. רצה לומר, בשליחותו של מקום: **[כד]** למען יראתם. כמו ולמען יראתם, ותחסר הוי"ו, וכמוהו רבים:

יהושע פרק-ה

[א] ולא היה וכו'. אמר בדרך הפלגה וגוזמא, כאלו הלך מעמם רוח החיוני לגודל הפחד: **[ב]** ושוב מול וכו' שנית. אמר 'שנית', כי גם בליל צאתם ממצרים נמולו כל ישראל יחד, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (במדבר רבה יא ו) (ג) אל גבעת. בגבעת הערלות, ונקרא שם המקום על שם המאורע: **[ד]** וזה הדבר. רצה לומר, זה היה הסיבה אשר יהושע לבד מל את כל העם, ולא מלו אז זה את זה, כי איך יתכן שלא ימצא בהם מי יודע למול: כל העם. רצה לומר, כי כל העם היוצא ממצרים, שהיו נמולים וראוים למול, הלא הם מתו במדבר, ואינם למול לזולתם: **[ה]** כי מולים היו. רצה לומר, כי לבד העם היוצאים היו נמולים, אבל לא הילודים במדבר ולא היו הם אם כן ראוים למול: **[ו]** עד תום וכו'. ואם כן, לא היה מי מהנמולים להיות ראוי והגון למול זולתו: אשר נשבע. אשר בעבור זה נשבע ה' להם לבלתי וכו': **[ז]** הקים תחתם. אשר הקים תחתם: אותם מל יהושע. ולא נמולו עד אז כי ערלים היו עד הזמן ההוא, כי היוצאים ממצרים לא מלו בניהם בהיותם בדרך, ולא היו אם כן נמולים להיות הגון וראוי להמול זולת יהושע: **[ט]** היום גלותי. עתה העברתי מעליכם מה שהיו המצרים מחרפים לאמר, הלא הם ערלים כמונו, וחרפה יחשב לישראל, כמו שכתוב (בראשית לד יב) כי חרפה היא לנו: **[י]** בערב. אחר חצות היום קרוי ערב, כי אז נוטה החמה לבית מערב: **[יא]** ממחרת הפסח. ממחרת יום א' של פסח, שהוא זמן הקרבת העומר, וקרבו העומר, והדר אכלו: **[יב]** וישבות המן. אף כי מיום מיתת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד, מכל מקום היו נזונים בנס ממן שבכליהם, ובאכלם מעבור הארץ לא מצאו עוד: **[יג]** ויאכלו. התחילו לאכול: **[יג]** ביריחו. רצה לומר, בגבול יריחו: הלנו. בה"א השאלה, לומר אם באת לעזור לנו מול האויב, או לעזור להאויב: **[יד]** ויאמר לא. רצה לומר, לא באתי לעזור לאויבי ישראל, כי אני שר של ישראל הקרואים צבא ה', ומה שלא ראיתני עד הנה, הוא בעבור כי עתה באתי, ולא מאז: מה אדוני מדבר. רצה לומר דבר דבריך והנני לקיימם כהעבד המקיים דברי האדון: **[טו]** קדש הוא. ומהראוי לעמוד עליה יחף:

יהושע פרק-ו

[א] **סגרת ומסגרת.** רצה לומר, מעולם היתה סגורה בדלתים וברית, ועתה הוסיפו לסגרה עוד מפני ישראל, ולא הניחו מי לצאת ממנה או לבא בה, שלא יודע מבואות העיר: **[ב]** **גבורי החיל.** רצה לומר, עם שהם גבורי חיל: **[ג]** **כה תעשה.** להקיף פעם אחת ביום: **[ד]** **יתקעו.** בכל יום בעת יקיפו: **[ה]** **את קול.** רצה לומר, הקול ההוא המאריך בתקיעה נמשכת: **איש נגדו.** לא יצטרכו להקיף ולעלות בה, כי כל החומה תפול: **[ח]** **ויהי כאמור.** רצה לומר, כן עשו, כאשר אמר יהושע אל העם ושבעה כו': **[ט]** **תקעי השופרות.** חוזר על הכהנים: **הלוך ותקוע.** רצונו לומר לא עמדו הכהנים בעת תקיעה, כי אם הלכו ותקעו: **[יב]** **וישכם.** ביום השני: **[יג]** **הלוך ותקעו.** כפל הדבר לומר שלא פסקו מלתקוע: **[טו]** **כעלות השחר.** להיות הזמן מספיק להקיף שבע פעמים: **רק וכו'.** ולזה הוצרכו להשכים אז יותר משאר הימים: **[טז]** **תקעו.** רצה לומר, תקיעה נמשכת וארוכה: **[יז]** **חרם.** לאבדון וכריתה: **היא וכו'.** רצה לומר, העיר עצמה ומה שבה מהדברים שאינם ראויים להביא לאוצר ה': **לה'.** רצה לומר, לשם ה' ולכבודו: **[יח]** **שמרו.** את עצמכם וזולתכם מלקחת מה מן החרם: **פן תחרימו ולקחתם וכו'.** פן תכריתו את ישראל במה שתקחו מן החרם כי כולם יאבדו, וזהו ושמרתם וכו': **[יט]** **וכל כסף כו'.** שהם הדברים הראויים לאוצר ה': **[כ]** **וירע העם.** וחוזר ומפרש כשמוע העם קול השופר, כשהיא מארכת בתקיעה, אז הריעו: **[כו]** **וישבע.** הארור תקרא שבועה: **בבכורו ייסדנה.** כאשר יניח היסוד, ימות בכור בניו, ויתרם ימותו במשך זמן הבנין וכשיעמיד דלתים, ימות צעיר בניו, ויתמו אם כן כולם:

יהושע פרק-ז

[א] **וימעלו וכו'.** על שלא שמרו זה את זה מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם מעלו: **[ג]** **אל יעל.** רצה לומר, אין צורך בכולם: **[ז]** **ולו הואלנו.** הלואי והיינו רוצים מאז לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן, ולא היתה באה עלינו הצרה הזאת: **[ח]** **מה אומר.** אחר שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה', חזר ואמר: מה אומר אם לא כדבר הזה, הואיל וישראל הפך עורף בנוסם, ואצעק מכאב לב: **[ט]** **וישמעו.** אשר האויב ירדפם: **ומה תעשה לשמדך.** לבל יחולל, באמרם מבלי יכולת ה' נאבדו: **[י]** **למה זה וכו'.** רצה לומר, אין צורך בתפלה כי אם לבער עובר החרם: **[יא]** **חטא ישראל.** אף שאיש אחד חטא, מכל מקום, על שלא שמרו זה את זה, מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם חטאו: **וגם עברו את בריתי.** בא להגדיל מעשה הנבלה ההיא, לומר: הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה, והמה אף כי לא חששו ועברו בריתי שעברו על החרם

שהיא כשבועה: **וגם לקחו**. רצה לומר, אף העובר אחת משאר מצות ה' ענש יענש, והמה גם לקחו מחרמי גבוה, חלק ה': **וגם גנבו**. אלו לקחו לעין כל, היו על כל פנים משוים כבוד המקום לכבוד בשר ודם, אבל המה גנבו להשמר מבני אדם, ומה' לא יראו: **וגם כחשו**. הן לא יבוזו לגנב אם ישוב וניחם ומודה בה ומחזירה, אבל המה גם כחשו: **וגם שמו בכליהם**. רצה לומר, (משלי ו ל) לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אבל המה גם שמו בכליהם להיות שמור לאוצר, לא להוציא לשבור רעבון נפש, ואם כן מעשה הנבלה ההיא כפולה ומוכפלת: **יב** **כי היו לחרם**. רצה לומר, היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין, ולא שמרו זה את זה: **החרם**. העובר החרם: **יג** **התקדשו**. לחלוף לפני הארון, לדעת בשלמי הרעה הזאת: **יד** **ונקרבתם**. מול הארון: **לשבטיכם**. כל שבט לבד: **ילכדנו ה'**. להיות נלכד לפני הארון לבל יוכל לזוז ממקומו לפי שעה: **יקרב למשפחות**. אחר יזיזו ממקומם יקרבו שוב למשפחות: **לבתיים**. כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות: **לגברים**. לאנשים יחידים: **טו** **הנלכד בחרם**. הנלכד לפני הארון, בעבור שמעל בחרם: **יז** **משפחת יהודה**. גם השבט נקרא משפחה: **לגברים**. איש איש ראש לבית אב: **וילכד זבדי**. הוא היה הראש לבית האב: **יח** **לגברים**. לאנשים יחידים: **יט** **כבוד לה'**. כי כאשר יראו שבדין נלכדת, יהיה כבוד לה': **ותן לו תודה**. חן הודאה שאמת הדבר שמעלת בחרם: **מה עשית**. רצה לומר, מה הם הדברים אשר לקחת מן החרם: **כ** **וכזאת עשיתי**. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין מב ב): שאמר עשיתי עוד, וכדומה לזה במלחמת הכנעני ובמלחמת מדין, כי גם במלחמת הכנעני נאמר (במדבר כא ב) והחרמתי את עריהם, ובמדין גם כן נתנו הזהב קדש לה': **כא** **והנם**. האדרת ולשון הזהב: **תחתיה**. תחת האדרת: **כב** **וירוצו**. לבל יקחום קרובי עכן לכסות על קלונם: **כג** **ויצקם**. רצה לומר, פזרם לפני הארון למען יראו הכל שאמת הדבר: **כד** **עמו**. הלכו עם יהושע: **ויעלו**. עם כי הלכו לעמק, אמר 'ויעלו', כי טרם בואם להעמק, עלו דרך הר אל העמק הנקרא 'עמק עכור' על שם המאורע: **כה** **מה עכרתנו**. רצה לומר, מה מאוד עכרתנו, ולזה יעכרך ה': **וישרפו אותם**. האדרת והלשון והאהל וכו': **ויסקלו אותם**. בניו ובנותיו ושורו וכו' (ויתכן לפי שבניו ובנותיו ידעו מזה כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין מד א) ולא גלו הדבר, לכן נסקלו גם הם, אולם רבותינו זכרונם לברכה לא אמרו כן) (כו) עליו. על קברו: **עד היום הזה**. רצה לומר, עד עולם עומד הוא בגדלו: **על כן וכו' עד היום הזה**. רצה לומר, עדיין שמו עליו:

[א] אל תירא. לפי שכבר נפלו בזה המקום, היה ירא לגשת עוד, לזה אמר לו 'אל תירא': **כל עם.** צוה לעשות כל ההכנות והתחבולות האלו להטעות הגוים למען יחשבו שכל נצחונם הוא בעבור רוב העם והתחבולות ולא יד ה' עשתה זאת, ועל זה יאספו כולם יחד להיות גם המה עם רב ולהמתיק עצה ותחבולות ברוב יועצים, ובזה יהיה טובה לישראל כי את כולם יכו כאחד מבלי יצטרכו ללכת מעיר לעיר להכות בס: **[ב] מאחריה.** לא מן העבר אשר תבואו אליה: **[ד] נכונים.** ללכת מהר, בעת המצטרך: **[ה] ונסנו.** בכדי להטעותם: **[ו] ויצאו.** ואז יצאו לרדוף אחרינו: **עד התיקנו.** רצה לומר, המנוסה תועיל עד אשר נעתק אותם מן העיר לרדוף אחרינו, כי יאמרו שבאמת בעבור הפחד, נסים הם כאשר במלחמה הראשונה: **ונסנו.** ונוסיף לנוס עוד להרחיקם מן העיר: **[ז] מהאורב.** מהמקום שתהיו אורבים: **את העיר.** את הנשארים בעיר: **[ח] כדבר ה'.** שצוה לשרפה כמו שכתוב למעלה (פסוק ב) ועשית לה כאשר עשית ליריחו: **ראו צויתי.** רצה לומר, הזהרו ואל תמרו פי: **[י] ויפקוד.** השגיח בהם אם המה מוכנים למלחמה: **[יב] וישם אותם אורב.** שם עוד אורב אחד, יותר קרוב אל העיר: **[יג] וישימו העם.** העם עצמם הזמינו למלחמה את המחנה וכו', וגם הזמינו את עקבו והוא האורב: **בתוך העמק.** להתקרב אל העיר: **[יד] למועד.** לזמן שיצאו במלחמה הראשונה: **[טו] וינגעו.** הראו עצמם כאלו היו מנוגעים, רצה לומר, מוכים ונחלשים: **[טז] ויזעקו.** נתקבצו מזעקת המאסף: **[יח] נטה בכידון.** לעשות סימן להאורב לבא אל העיר: **[כ] אל הרודף.** הם אנשי העי, שהיו מתחלה רודפים לישראל: **[כב] ואלה.** אנשי האורב: **[כד] ויכו אותה.** הנשים והטף: **[לב] משנה תורת משה.** ספר 'אלה הדברים' קרוי 'משנה תורה', כי בו נאמר שנית מה שנאמר בארבעת הספרים שלפניה: **[לג] נגד הכהנים הלויים.** הכהנים בני לוי אשר עמדו עם הארון באמצע ואמרו הברכה והקללה: **חציו.** ששה שבטים: **לברך וכו' בראשונה.** (משנה סוטה ז ה) בתחילה פתחו ואמרו: ברוך האיש אשר לא יעשה פסל וכו', ואחר זה אמרו: ארור האיש וכו', וכן כל הארורים: **[לד] קרא.** יהושע היה הקורא, כמו שכתוב במקרא שלאחריו: **את כל דבר התורה.** וחוזר ומפרש שקרא הברכה והקללה ככל הכתוב בתורה והם פרשת (דברים כח) והיה אם שמוע תשמעו וכו' והיה אם לא תשמעו וכו' האמורות בסדר כי תבא, והדומים להם: **[לה] לא היה דבר.** מן הברכה והקללה: **אשר צוה.** רצה לומר, האמור בתורה:

יהושע פרק-ט

[א] כשמוע. אשר כבשו את העי ברוב עם ובתחבולה: **[ב] ויתקבצו.** להיות גם הם עם רב ויועצים הרבה להתחכם במלחמה עמהם: **[ג] ליריחו ולעי.** רצה לומר, שהמה שני דברים הפכים, כי יריחו כבשו

בנס, והעי בתחבולות וברוב עם, ולזה הבינו הדבר שבערמה עשו להטעותם, כאמור למעלה (פרק ח): **[ד]** ויעשו גם המה בערמה. כמו שעשו ישראל: **ויצטירו**. עשו עצמם כשלוחים באים מארץ מרחק, כי שם ציר הונח על השלוח למרחוק וכמו שכתוב (ישעיהו נז ט) ותשלחי ציריך עד מרחוק: **בלים**. להטעות את ישראל לחשוב שמרוב מרחק הדרך בלו. **ומצוררים**. מקושרים סביבות הבקיעים: **[ה]** ומטולאות. כי בעת התיישן המנעלים, יתחלפו בכמה גוונים: **נקודים**. כי בהתיישן הלחם, יתעפש, ובו נקודים לבנים וירוקים ושחורים: **[ו]** מארץ רחוקה. לא מארץ כנען אשר הוזהרתם (דברים כ טז) בלא תחיה כל נשמה, ולזה כרתו לנו ברית להחיותינו: **[ז]** בקרבי. בקרב הארץ הניתן לי והוא ארץ כנען: **[ח]** עבדיך אנחנו. כאומר אין לנו עסק עם כל העם הזה, כי הלא לא לכולם נהיה עבדים כי אם לך לבדך, כאומר; ואדוני, הלא ישכיל לדעת שאין אנו מארץ כנען: **מי אתם**. מאיזה עם: **ומאין**. מאיזה מדינה: **[ט]** רחוקה מאוד. ולא יהיה אם כן ניכר לך, לא העם ולא המדינה: **לשם ה'**. בעבור פרסום שם ה': **[יא]** עבדיכם אנחנו. להעלות את המס: **כרתו לנו ברית**. להחיותינו: **[יב]** זה לחמנו. אשר תראו בידינו, הנה בהיותו עדיין חם לקחנו אותו צידה לדרך: **הנה יבש**. בעבור זמן הרב מגודל מרחק הדרך: **[יג]** חדשים. בעת מלואם היו חדשים: **[יד]** ויקחו. רצה לומר, לקחו מופת וראיה מיובש צידם והאמינו להם, או לקחו מצידם ואכלו, לקיים ברית ואהבה: **[כ]** זאת. רצה לומר, הדבר הזאת להחיות אותם, בעל כרחנו נעשה להם, שלא יקצוף ה' על בטול השבועה: **[כא]** ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו. רצה לומר, הנה בעבור השבועה לא תגידו לא יחיו, וכאומר אך נתבונן מה נעשה עמהם בגמול הרמאות: **ויהיו כו'**. רצה לומר הגמול היה שהיו חוטבי כו', כאשר גזרו הנשיאים, כי כל העדה שמעו להם: **[כג]** ועתה. רצה לומר, עתה בעת המלחמה תהיו ארורים להיות עבדים לכל העדה, אבל לבית ה' תהיו לעולם עבדים ולא יכרת הדבר: **[כו]** ויעש להם כן. כמו שאמר הוא להיות עבדים לכל העדה בעת המלחמה, ולבית ה' לעולם: **ולא הרגום**. כאשר חשבו בתחלה: **[כז]** לעדה ולמזבח וכו' עד היום הזה. רצה לומר, לעדה בעת המלחמה, ולמזבח ה' עד היום הזה: **אל המקום**. במקום שיעמוד המזבח שמה יעבדו, אם בשילה, אם בירושלים:

יהושע פרק-י

[א] ויהיו בקרבם. התחברו עצמם עם ישראל: **[ב]** כי עיר גדולה. ועם כל זה לא עצרו כח להלחם, והמסו בזה לב אנשי המלחמה: **[ד]** כי השלימה. והרעו לעשות, כי הביאו מורך בלב כל: **[ו]** אל תרף ידיך. לעזוב אותנו בידם: **[ט]** כל הלילה. למען לא ירגישו ויבא פתאום: **[י]** דרך מעלה. בדרך העולה לבית חורון: **עד עזקה**. כי ברחו דרך בה, ורדפום והכום

בדרך עד עזקה וכו': **[יא]** **הם במורד**. כשהם ירדו במורד ההר: **אבנים**.
אבני ברד: **עד עזקה**. בכל הדרך אשר נסו, ממורד בית חורון עד בואם
לעזקה, נפלו עליהם אבני הברד: **רבים**. מרובים במספר: **[יב]** **לה'**. בשם
ה' וכשליחותו: **ויאמר**. הוא הדבור האמור למעלה, ועל שהפסיק
בדברים, אמר שוב 'ויאמר': **שמש בגבעון דום**. כי בעת ההיא עמד השמש
נוכח גבעון, וחשש פן ישקע בעונתו ולא יוכלו לרדוף אחרי האויב באישון
הלילה, ולזה אמר להשמש שלא ילך מהלכו, וימתין עוד נוכח גבעון
במקום שהוא עומד: **וירח בעמק אילון**. כי אז כבר עלתה הירח ועמדה
נוכח עמק אילון, ואמר לה שגם היא תמתין במקומה ולא תלך מהלכה,
ואולי חשש שאם תלך הירח מהלכה תבוא נוכח השמש במקום עמידתו
ותאפיל אור השמש: **[יג]** **וידום השמש**. רצה לומר, כן היה, שעמדו
השמש וירח במקומם: **עד יקום**. עד אשר השלימו ישראל להתנקם
מאויביו: **הלא היא**. הדבר ההיא הלא כתובה בהבטחה בספר הישר,
והיא התורה, שנאמר בה על אפרים (בראשית מח יט) וזרעו יהיה מלא
הגוים, והוא היום הזה שעמדו השמש והירח ליהושע הבא מזרעו,
ונתמלא כל העולם שמעו: **ויעמוד השמש**. עכשיו מפרש המקום שעמד
בה: **בחצי השמים**. רצה לומר, לפי הנראה בהאופק ההוא: **ולא אץ לבוא**.
לא היה ממהר לשקוע, כדרכו מעולם למהר לבית שקיעתו, ללכת
בהתמדה מבלי עמידה: **כיום תמים**. רצה לומר, נתעכב לעמוד במקום
אחד כשעור יום שלם שהוא כ"ד שעות: **[יד]** **כיום ההוא**. להיות בו פלא
כזה לשמוע וכו' כאשר שמע בקול יהושע להעמיד השמש והירח: **כי ה'**.
הפלא הזה נעשה בעבור שה' נלחם לישראל, ובעבורם עשהו: **[טו]** **וישב
יהושע**. אחר כל המעשים האמורים במקראות שלאחריו: **[יח]** **גולו
אבנים**. לבל יצאו פתאום וינוסו: **[יט]** **וזנבתם אותם**. הרגו ההולכים
בסוף המחנה: **[כ]** **עד תומם**. כי הנשארים היו מעט מן המעט וכאלו תמו
כולם: **והשרידים שרדו**. הנשארים אשר נשארו מהם באו אל ערי
המבצר: **[כא]** **לא חרץ וכו' לאיש**. רצה לומר, אפילו לאיש אחד בהיותו
יחידי לא חרץ עליו מי לשונו לדבר מאומה רע, כי נפל פחדם על כל:
[כב] **עד עצם וכו'**. רצה לומר, והמה מונחים שם עד עצם וכו', רצונו לומר
עד עולם: **[כג]** **ואת מלכה**. יתכן שהמליכו עליהם מלך אחר, כי למעלה
נאמר שיהושע המית מלך חברון: **ואת כל עריה**. הערים הסמוכים לה:
[כד] **פעם אחת**. לפי שהעי לא לכד בפעם אחת לזה אמר שכל אלו לכד
בפעם אחת: **[כה]** **וישב יהושע**. היא ההשבה עצמה האמורה למעלה
(פסוק טו):

יהושע פרק-יא

[ג] **תחת חרמון**. תחת הר חרמון: **בארץ המצפה**. הר חרמון היה בארץ
המצפה: **[ח]** **משרפות מים**. חריצים שמי הים נקווים בהם, והחמה

שורפתן ונעשים מלח: **[י]** כי חצור וכו'. ולזה פתח בה תחלה: **[יג]** על תלם. רצה לומר, בגבהם, שלא נפלו חומותיהם בעת הכבוש: **[טז]** ואת הר ישראל. אשר ישב בו ישראל אבינו, ונקרא על שמו: **[יז]** ההר החלק. שהיה נחלק לשנים, אחת הנה ואחת הנה: העולה. אשר עולה עד שעיר: **[כ]** לבלתי היות להם תחנה. מן בני ישראל: כי למען השמידם. כי חיזק לבבם למען השמידם: **[כא]** מן חברון. אף כי כלב הוריש הענקים מחברון ייחס הדבר אל יהושע, לפי שבימיו הוריש, וכל נצחון המלחמה יחשב אל המושל על הצבא: **[כג]** כמחלקותם. כפי המחלוקת האמורה למטה: לשבטיהם. לכל שבט ושבט חלק לבד:

יהושע פרק-יב

[ב] יבק הנחל. שם מקום סמוך להנחל, והיה מגבול בני עמון: **[ג]** והערבה. גם היא היתה ממשלת סיחון: ומתימן. ומפאת הדרום, משל תחת אשדות הפסגה: **[ד]** גבול עוג וכו'. רצה לומר, גם גבול עוג ירשו: **[ה]** גבול סיחון. אצל גבול סיחון, כי חצי הגלעד השנית של סיחון היתה: **[ט]** מלך יריחו אחד. מוסב על המקרא שלפני פניו (פסוק ז) ואלה מלכי הארץ וכו' מלך יריחו וכו': **[כב]** מלך יקנעם לכרמל. יקנעם שם עיר המלוכה, והיתה סמוכה לעיר כרמל ואליה תחשב. וכן מלך דור וכו' וכן מלך גוים וכו':

יהושע פרק-יג

[א] זקן בא בימים. זקן יאמר לשון בני אדם המוחש, הנראה באדם מלובן השער והקמטת הפנים, ולפעמים מקדים לבוא בלא עת, ולזה פירש ואמר בא בימים, כאומר הנה בא בזמנו לפי הימים: הרבה מאד. ולא תוכל לכבוש הכל בחייד: **[ג]** לכנעני תחשב. והלא ארץ הכנעני נתתי לישראל: והעוים. המה לא מפלשתים: **[ו]** אנכי אורישם. אחרי מותך אני אגרשם לפניהם: הפילה. הטל הגורל ביניהם על מה שכבר כבשו ועל מה שלא כבשו עדיין, וכל שבט יכבוש את חלקו: כאשר צויתיד. כמו שכתוב (דברים ג כח) וצו את יהושע וכו' הוא ינחיל: **[ז]** ועתה חלק. רצה לומר, בתחלה חלק הארץ לתשעה חלקים ומחצה כמנין השבטים הנוחלים, ואחר זה הטל הגורל לדעת איזה חלק למי: **[ח]** עמו. רצה לומר לפי שעם חצי השני משבט מנשה לקחו הראובני והגדי חלק נחלתם (ועם שלא הוזכר למעלה החצי השני משבט מנשה, עם כל זה אמר 'עמו' הואיל והזכיר חצי האחד) כאשר נתן להם משה. מוסב על לקחו נחלתם, ורצה

לומר, מאז, כאשר נתן להם משה. הנחלה. ההיא לקחו אותה ונתרצו בה, ואם כן, הדבר קיים ואין לתת להם עוד בהעבר הזה: **[יד]** **אשי ה'**. קדשי המזבח הניתן לאחר שקרבו מתיריו על האש: **לו**. למשה: **[טו]** **למשפחותם**. רצה לומר, לא נתן משה להם ביחד, לשהם עצמם יחלקו ביניהם, רק הוא בעצמו חלק לכל משפחה חלקה: **[יט]** **בהר העמק**. בההר שעמד בתוך העמק: **[כא]** **יושבי הארץ**. מתושבי ארץ סיחון: **[כב]** **אל חלליהם**. עם שאר החללים ודומה להם, ולא היה יכול להציל עצמו בקסמיו: **[כג]** **וגבול**. רצה לומר, גם גבול הירדן, והם הערים הסמוכים לירדן, גם המה לגבול ראובן יחשבו: **למשפחותם**. הנחלק לכל משפחה חלק לבד: **[לא]** **לבני מכיר**. חצי הגלעד וכו' נתן לבני מכיר, לא לכולם, כי אם לחצי בני מכיר: **[לב]** **אלה אשר נחל**. אלה השבטים אשר הנחילם משה: **[לג]** **ה' אלהי וכו'**. רצה לומר מותר אשי ה' הוא נחלתם:

יהושע פרק-יד

[א] **ואלה**. רצה לומר, אלה הערים האמורים בסוף הענין: **[ב]** **בגורל נחלתם**. בגורל חלק להם נחלתם: **[ג]** **כי נתן משה**. יבאר מדוע חלק יהושע נחלה לתשעת המטות וחצי, ואמר עם כי משה נתן לשני המטות וחצי, וללויים לא נתן נחלה, כי אין לתת להם כאשר צוה ה', ולא נשארו אם כן ראויים לנחלה כי אם שמונת המטות וחצי, עם כל זה הוכרח יהושע לחלק נחלה לתשעת המטות וחצי: **[ד]** **כי היו**. רצה לומר, לפי שבני יוסף נחלקו לשתי מטות, והיו אם כן תשעה וחצי לבד הלויים, אבל ללויים לא נתנו נחלה לא משה ולא יהושע: **לשבת**. רצה לומר, לבד לדור בהם, ולא להיות שלהם לגמרי: **[ה]** **כאשר צוה ה'**. שלא לתת נחלה ללויים: **ויחלקו**. ביניהם חלקו ולא נתנו ממנה ללויים: **[ו]** **ויגשו בני יהודה**. לעזור לכלב בשאלת בקשתו: **על אודותי וכו'**. שנחיה ונבוא אל הארץ ולא נמות במדבר: **[ז]** **עם לבני**. כי בפיו היה בעצה אחת עם יתר המרגלים, כי פחד מהם, ובבואו לפני משה כחש אותם: **[ח]** **ואחי**. המרגלים כולם המסו לב העם: **מלאתי**. השלמתי להחזיק דבר ה': **[ט]** **אם לא**. הוא ענין לשון שבועה, כאלו אמר אם לא יהיה הדבר הזה אזי יהיה עונשו כך וכך, וגזם ולא אמר, וכן (איוב א יא) אם לא על פניך יברכך: **אשר דרכה רגלך בה**. זה חברון, שנאמר (במדבר יג כב) ויבא עד חברון, וכלב לבד בא לחברון: **[י]** **אשר הלך וכו'**. במשך השנים האלו: **[יא]** **עודני היום חזק**. לפי שבא לשאול את חברון, חשש פן ישיב יהושע לאמר הלא זקנת ותש כחך, ואיך תכבוש את חברון, לזה אמר עודני חזק כמאז: **ככחי אז**. כמו הכח שהיה בי אז, כזה הכח בי היום, הן להלחם בעצמי, הן לצאת ולבוא לפני העם להורותם תכסיסי המלחמה: **[יב]** **ההר הזה**. זה חברון: **ביום ההוא**. אשר הלכנו לתור את הארץ: **כי ענקים שם**. ומי יעצר כח להלחם בם: **אולי ה' אותי**. אולי יהיה ה' עמי,

לכבשם ולגרשם, כאשר דבר לתת לי: **[יג] ויברכהו**. שיצלח בהלחמו במ: **את חברון**. שדה העיר וחצריה, אבל העיר עצמה היתה עיר מקלט, והיא ומגרשיה היו לכהנים כמו שכתוב למטה (פסוק יד) (יד) על כן. רצה לומר, לא באה לו בחלקו וגורלו בתוך בני משפחתו ושבתו, כי אם בעבור זה באה לחלקו, חוזר ומפרש יען אשר מלא וכו': **[טו] קרית ארבע**. קרית איש שהיה שמו ארבע והוא היה אדם הגדול בענקים, ורצה לומר, גם למול ענקים היה נחשב לגדול וגבה הקומה: **והארץ שקטה ממלחמה**. כאלו אמר הנה הדבר הזה, עם שנכתב פה אחר כל המלחמות, מכל מקום נהיה הדבר בזמן המלחמה, ולאחר זה שקטה הארץ ממלחמה:

יהושע פרק-טו

[א] למשפחותם. מה שחלקו למשפחותם, כי יתכן שחלקו לכל משפחה ומשפחה חלק לבד, ולא היו מעורבבים אלה באלה: **אל גבול אדום**. לנחול אצל גבול אדום שעמדה בדרומה של ארץ ישראל: **מדבר צין נגבה**. רצה לומר, מדבר צין היתה מיצר הדרומי של יהודה, וחוזר ומפרש מקצה תימן, ורצה לומר, לא שהיתה מדבר צין כל אורך מיצר הדרומי, אלא מקצה תימן היתה, וממנה היה מתחיל מיצר הדרומי: **[ב] גבול נגב**. מיצר הדרומי ממזרח כלפי המערב: **מקצה ים המלח**. אשר עמד במזרחו של ארץ ישראל, ומשם התחיל מדבר צין: **מן הלשון**. של הים ההוא: **[ג] ויצא**. הגבול ההוא יצא כלפי חוץ להתרחב יותר, ובא אל המקום שהיתה מנגב למעלה עקרבים, אם כן, היתה מעלה עקרבים לפניו מן הגבול וליהודה תחשב (כל מקום שנאמר 'ויצא', רצה לומר, חוט המיצר יצא כלפי חוץ ונתרחב הנחלה ההיא וברוחב ההיא הלכה משם והלאה. וכל מקום שנאמר 'ונסב' או 'ותאר', רצה לומר, חוט המיצר סיבב רק המקום ההוא ואחרי זה חזר חוט המיצר לרוחב הראשון, או כשכלה הפאה האחת ומסבב לפאה אחרת. וכל מקום שנאמר 'תוצאות', או רצה לומר שם כלה הגבול לגמרי, או רצה לומר, שם כלה ויצא רוחב הראשון, כי משם והלאה נתקצר הנחלה, וכאשר יראה בצורה) ועבר צנה. משם עבר הגבול לצין, כי הה"א בסופה עומדת במקום למ"ד בתחלה (כל מקום שנאמר 'ועבר', רצה לומר, במקום ישר ושוה. וכל מקום שנאמר 'ועלה', רצה לומר שעלה במעלה הר. וכל מקום שנאמר 'וירד', רצה לומר, שירד במורד הר) מנגב לקדש ברנע. והיתה אם כן מנחלת בני יהודה: **[ד] תוצאות הגבול**. סוף הגבול כלה אל הים הגדול, נמצא החזיק גבול יהודה כל אורך ארץ ישראל מן המזרח למערב: **זה יהיה לכם**. רצה לומר, זה הגבול יהיה לכל ישראל גבול הנגב מן המזרח למערב, כאמור: **[ה] וגבול קדמה**. מדרום כלפי הצפון: **ים המלח**. כל אורך הים היה הגבול, וברוחב כל נחלתו: **עד קצה הירדן**. קצהו הדרומי הנופל בים (אולם משם הלך הירדן בפאת הדרומי כלפי המערב ונפל בים הגדול, כן

אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בכורות נה א), ובוזה ניחא מה שכתוב (בראשית יג יא): ויסע לוט מקדם, כי פנה למערב, לככר הירדן שכלפי המערב, וניחא מה שכתוב (בראשית נ י): ויבאו כו' אשר בעבר הירדן, ורצה לומר, בעבר הירדן שכלפי המערב, כי לא היה צורך להם ללכת בדרך עבר הירדן המזרחי) וגבול לפאת צפונה. מן המזרח כלפי המערב: מלשון הים. הפונה צפונה, והוא מקצה הירדן הפונה לדרום: **[נ]** בית חגלה. רצה לומר, מצפונה, כמוזכר בגבולי בנימין: מצפון וכו'. אם כן, בית הערבה היתה לפניו מן המיצר וליהודה תחשב (ואף כי בית הערבה נמנית היא בנחלת בנימין, צריך לומר שנים היו בשם אחד, והיה לאחת שם לווי להבדיל ביניהן, ולא הוזכר במקרא, וכמו כן צריך לומר בכל מקום שזכר פעמים ושלוש שם מקום אחד, הן בנחלת שבט אחד הן בנחלת שני שבטים) (ז) מעמק עכור. כי מאבן בהן בן ראובן בא הגבול לעמק עכור, עם שלא נזכר ומעצמו יובן: וצפונה פונה. כשבא הגבול מול הגלגל היה חוט המיצר מרחיב ויוצא לצד צפון אל הגלגל, אשר היא נוכח מעלה אדומים, אשר המעלה ההיא עומדת בדרום הנחל, והגבול הלך מהגלגל נכחו אל מעלה אדומים, והנחל היה מן החוט המיצר ולחוץ שלא בגבול יהודה: ועבר הגבול. ממעלה אדומים: והיו תוצאותיו וכו'. בצפון עין רוגל היה סוף הגבול בזה הרוחב, ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפניו ונתקצר הנחלה: **[ח]** ועלה הגבול. מעין רוגל נכנס הגבול לפניו, לצד הדרום, ועלה במעלה ההר לגי בן הנם, אשר עמדה מצד ירושלים בדרומה (וירושלים עצמה היתה מנחלת בנימין אבל רצועה היתה יוצאת מנחלת יהודה ובאה בירושלים זבחים נד ב). ואמר לשון ועלה כי ירושלים היתה גבוהה מכל ארץ ישראל, זולת עין עיטם: היא ירושלים. על היבוסי יאמר: ועלה הגבול אל ראש ההר. עודנו עולה עד מעין מי נפתוח, והוא עין עיטם הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נד ב) ימה. ההר היה במערבה של גי בן הנם ובקצה הצפוני של עמק רפאים, נמצא העמק היה מגבול יהודה: **[ט]** ויצא אל ערי הר עפרון. רצה לומר, בעבר הצפוני, והיו משל יהודה: **[י]** ימה. כלפי המערב: מצפונה. נמצא הר יערים, היא כסלון, לפניו מן הגבול, ומשל יהודה היתה: **[יא]** צפונה. והיה עקרון לפניו מן הגבול: תוצאות. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: **[יב]** וגבול ים. גבול המערבי, מן הצפון אל הדרום: הימה הגדול. הים הגדול היה לגבול: וגבול. רצה לומר, איי הים יחשבו גם הם לגבול יהודה, ונחלתו היו: סביב למשפחותם. רצה לומר, המסבב נחלת כל משפחותם: **[יג]** אל פי ה'. רצה לומר, לא מעצמו נתנו יהושע לכלב, כי אם על פי ה': אבי הענק. רצה לומר, ארבע היה אבי הענק, רצה לומר הגדול שבענקים: **[יד]** בבואה. בבית בעלה: ותסיתהו. הסיתה את בעלה ופתתה אותו לתת לה רשות שתשאל היא שדה מאביה: ותצנח מעל החמור. הפילה עצמה מעל החמור לנפול בארץ: מה לך. מה נחסר לך אשר תרצי לשאול עליו: **[יט]** כי ארץ הנגב נתתני. חלקת השדה אשר נתת לי מאז, היא ארץ נגובה, מבלי מעיני מים: ונתתה לי. לזה אשאל אשר נתת לי חלקת שדה ובה מעין מים: את גלות. נתן לה שדה עם מעין ממעל ועם מעין מתחת: **[כ]** למשפחותם. הנחלק לכל משפחה לבד: **[כא]** מקצה. העומדים

מקצה נחלת יהודה אצל גבול אדום, בדרומה של יהודה: **[כה]** **וחצור** וכו'. ארבע עיירות במקרא זה: **חצור א'**, **חדתה ב'**, **קריות ג'**, **חצרון** היא **חצור ד'**, **ולא זהו חצור האמור בתחלת המקרא, ולא זהו האמור במקרא שלפני פניו (פסוק כג) (לב) עשרים ותשע**. ובפרטן תמצא ל"ח, וזהו לפי שתשעה מהן לא נשארו לבני יהודה, כי בני שמעון לקחום מחבל יהודה ונזכרות הנה בנחלת בני שמעון, והם: באר שבע, ומולדה, חצר שועל, ועצם ואלתולד, וחרמה, וצקלג, ועין, ורמון: **וחצריהן**. ומלבד חצריהן: **[לו]** **והגדרה וגדרתים**. היא עיר אחת ונקראה בשתי השמות: **[לז]** **צנן**. וכו'. גם אלו עמדו בשפלה, אולם במחוז אחרת, ולזה מנה אלו לעצמן ואלו לעצמן, וכמו כן נאמר בכל מקום שמנה אלו לבד ואלו לבד: **[מא]** **וגדרות בית דגון**. הן שתי עיירות, האחת גדרות, והשנית בית דגון: **[מו]** **מעקרון וימה וכו'**. מעקרון לצד המערב היה ליהודה כל הערים אשר אצל מקום אשדוד, וגם חצרי הערים ההם: **[מז]** **עד נחל מצרים**. שהיה בדרומה של יהודה: **והים הגדול**. רצה לומר, ועד הים הגדול, שהיה במערבו: **וגבול**. גם גבול הים הם האיים אשר בים, אף הם לנחלת יהודה יחשבו: **[נה]** **וזיף**. אין זה זיף האמור למעלה (פסוק כד): **[סג]** **היבוסי**. שם האומה: **לא יכלו בני יהודה להורישם**. כי גם להם חלק מה בירושלים עם בני בנימין, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נג ב) רצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה וכו'.

יהושע פרק-טז

[א] **לבני יוסף**. הם מנשה ואפרים ונטלו סמוכים זה לזה אבל כל אחד נטל חלק לבד, וגם נחלתם מלאו כל האורך של ארץ ישראל ממזרח למערב, וכמו נחלת יהודה: **מירדן יריחו**. מן הירדן שממול יריחו התחיל למשוך הגבול ובא אל מזרח מי יריחו, והוא גבול הדרומי מן המזרח כלפי המערב: **המדבר עולה מיריחו**. רצה לומר, ממי יריחו עלה אל המדבר: **ובא בהר בית אל**. ולא זהו בית אל הקרויה לוז: **[ב]** **לוזה**. רצה לומר, מנגב לוז כמו שכתוב בגבול בנימין: **[ג]** **ימה**. לצד המערב: **עד גבול וכו'**. רצה לומר מנגב לבית חורון תחתון: **תוצאותיו**. סוף הגבול כלה אל הים הגדול: **[ד]** **וינחלו**. בהרצועה ההיא נחלו מנשה ואפרים: **[ה]** **למשפחותם**. להנחלה הנחלקת לכל משפחותם: **מזרחה**. גבול הרוחב הפונה למזרח היה מעטרות אדר, שעמדה בצפונה של בנימין, עד **בית חורון עליון** שעמדה בנחלת אפרים. ולפי שמבית חורון עליון נתארך עוד הגבול כלפי מערב כמו שכתוב בענין, אם כן גם שם היה גבול ברוחב, לזה אמר מזרחה, רצה לומר, גבול הרוחב הפונה למזרח, ולא הגבול הפונה למערב: **[ו]** **ויצא הגבול הימה**. מבית חורון עליון יצא הגבול להתארך עוד כלפי המערב מצפון למכמתת שהיתה מנחלת מנשה: **ונסב הגבול**. להרוחב כלפי הצפון למזרחה של תאנת שלה, ועבר את כל אורך

תאנת שלה, ולא עבר סמוך לה כי אם ממזרח של ינוחה אשר עמדה למזרחה של תאנת שלה, ולא היה מנחלת אפרים לא תאנה שלה ולא ינוחה, ומנחלת מנשה היו: **[ז]** וירד. כי שם כלה הרוחב וירד משם כלפי המזרח אל עטרות: **ופגע ביריחו**. הגבול פגע ביריחו, רצה לומר, במי יריחו, ועבר דרך בה וכלה הגבול אל הירדן: **[ח]** מתפוח. היא עמדה אצל הירדן בגבול מנשה, אבל היתה לאפרים, כמו שכתוב בענין, וממנה היה נמשך גבול כלפי המערב ובא אל נחל קנה מנגב וסופו כלה אל הים, ובמקרא שלאחריו מפרש מה ענין הגבול הזה: **זאת**. רצה לומר, הגבול האמור במקראות שלפניו, סביב נחלת מטה בני אפרים הנחלק לכל משפחה ומשפחה: **[ט]** והערים המבדלות. רצה לומר, הערים של בני אפרים אשר היו מובדלות ומופרשות מגבול נחלתו, המה עמדו בתוך נחלת בני מנשה, בהגבול האמור במקרא שלפניו: **כל הערים**. אשר עמדו באורך הגבול ההיא המה וחצריהן היו של בני אפרים: **[י]** ולא הורישו. חוזר על בני אפרים, כי גזר היה מנחלתם מן הערים אשר עמדו בהגבול ההולך מתפוח אל הים: **למס עובד**. רצה לומר, לא מס ממון, כי אם מס עבודה בגוף:

יהושע פרק-יז

[א] כי הוא בכור. רצה לומר, אף שהוא הבכור והיה אם כן מהראוי לקחת גורלו ראשון, מכל מקום נתאחר מלקחת גורלו עד שלקח אפרים תחלה, ואחר זה היה הגורל למטה מנשה, וזה היה בעבור ברכת יעקב שהקדימו בכל דבר: **למכיר בכור מנשה**. רצה לומר, אבל בבני מנשה שלא היתה סיבה מה להקדים הצעיר להבכור, לזה לקח הבכור תחלה: **אבי הגלעד**. על שם בנו גלעד היה נקרא, או רצה לומר, שר הגלעד, ואמר על שם סופו: **איש מלחמה**. ובחר לשבת בעבר הירדן על הספר במקום סכנה, להראות לגוים את גבורתו, ולזה היה לו הגלעד והבשן: **[ב]** ויהי. רצה לומר, ואחר זה היה הגורל לבני מנשה הנותרים, לכל משפחה ומשפחה: **הזכרים**. לפי שנאמר בענין שאף נקבות מבני מנשה לקחו נחלה (פסוק ו) לזה אמר הזכרים שבמשפחותם: **[ד]** אחינו. רצה לומר, אחי אבינו: **אל פי ה'.** על פי ה' במצותו: **[ה]** חבלי מנשה עשרה. בארץ ישראל עצמה לקחו עשרה מחוזות: **[ו]** כי בנות מנשה וכו'. רצה לומר, לפי שבנות מנשה גם המה לקחו נחלה, ובני מנשה הנותרים לקחו ארץ הגלעד, לזה היה ראוי ונכון שיקחו בארץ ישראל עצמה אלו העשרה מחוזות, לא פחות ולא יותר, כי החשבון הזה היה ראוי להם: **[ז]** ויהי גבול מנשה. הרוחב מצפון כלפי הדרום היה מגבול בני אשר, אשר נחלו מצפון מנשה עד מכמתת, שעמדה מול מקצוע דרומית מערבית של נחלת אפרים, לפני שכם שהיתה משל אפרים אשר עמדה במקצוע דרומית מערבית: **והלך הגבול**. מן המערב כלפי המזרח, בצד הצפון: **אל הימין**. פונה היה

באלכסון אל הדרום, ובא אל יושבי עין תפוח: **[ח]** **ארץ תפוח**. המקומות אשר סביב תפוח, אבל העיר תפוח עצמה עם שעמדה בגבול מנשה, עם כל זה היתה לאפרים: **[ט]** **וירד הגבול**. רצה לומר הגבול אשר ירד מתפוח לנחל קנה, מדרום לנחל האמור למעלה, הערים האלה אשר עמדו בהגבול ההוא המה היו לאפרים, עם שעמדו בתוך ערי מנשה, וכמו שכתוב למעלה: **תוצאותיו**. סוף גבול מנשה כלה אל הים: **[י]** **נגבה לאפרים**. בהרצועה שלקחו בני יוסף, לקח אפרים בדרומה, ומנשה בצפונה: **גבולו**. של מנשה: **ובאשר**. בגבול אשר: **יפגעון**. מנשה עם אשר בצפון מנשה: **ממזרח**. כי נחלת יששכר היתה אצל הירדן, למזרחה של מנשה: **[יא]** **ויהי למנשה וכו'**. ערים היו לו למנשה בתוך נחלת יששכר ואשר, שהיו סמוכים אליו: **שלשת הנפת**. בשלש מחוזות עמדו הערים האלה: **[יד]** **נתתה לי**. לכל בני יוסף למנשה ולאפרים: **נחלה גורל אחד**. רצה לומר, נחלה מועטת, כאלו היא גורל אחד ומחוז אחד: **עם רב**. ואין די לי בהנחלה הזאת: **עד כה**. עד אשר נתרבה כמו שאתה רואה: **[טו]** **עלה לך היערה**. רצה לומר, אם כן שאתה עם רב, תוכל לעלות ביער של הפרזי והרפאים, לכרות האילנות להיות לך מקום לשבת, כי אלו היית מתי מספר, לא היית יכול לעצור כח לכרות כל כך אילני יער, אבל הואיל ועם רב אתה יכול תוכל: **כי אץ לך**. אם דחוק וצר לך הר אפרים עם רוב גדלו: **[טז]** **לא ימצא לנו ההר**. אמת הדבר שאין מספיק לנו הר אפרים: **ורכב ברזל**. רצה לומר, ואם תשיב לומר, הלא נחלתם גם העמק, ועמו הלא יספיק, על זה נשיב אמרים כי יושבי העמק חזקים ביותר, ואנשי הרכב המה כברזל ואי אפשר לכבשם: **לאשר בבית שאן וכו'**. מפרש לומר שהם אשר בבית שאן וכו' הניתן לנחלת מנשה: **בעמק יזרעאל**. כי יזרעאל עצמה היתה מנחלת יששכר, ולבד העמק היתה מנחלתם: **[יז]** **עם רב אתה**. ולזה יש לך כח גדול להלחם ולהרחיב את גבולך, שלא יהיה לך נחלה מועטת כאלו הוא גורל אחד: **[יח]** **כי הר יהיה לך**. רוצה לומר היער אשר אמרתי העומד בהר הנה זה יהיה לך מבלי טורח רב, כי יער הוא ולא ימצאו בה הרבה אנשים להלחם עמך: **ובראתנו**. ואתה תכרות האילנות לשבת בה, ובזה יהיה לך תוצאותיו, רצה לומר, הגבול היוצא מההר ההוא ולהלאה: **כי תוריש**. כי במה שתשב בהר, תוכל בקלות לרשת את הכנעני היושב בעמק אשר בבית שאן וכו': **כי רכב**. אף שיש לו אנשי רכב כברזל ואף שהוא חזק, כי היושב למעלה בהר מאד יתחזק על היושב מתחת בעמק:

יהושע פרק-יח

[א] **והארץ נכבשה**. מעת השכינו את אהל מועד בשלה, שהיתה בנחלת בני יוסף, עזרם ה' וכבשו הארץ, מה שלא יכלו לכבוש מקודם, כמו שכתוב למעלה (יז יב): **[ב]** **אשר לא חלקו**. היות כי לא ידעו עדיין גבולות

הארץ לחלקם בגורל: **שבעה שבטים**. כי לחמשה כבר חלקו, כי משה חלק לבני ראובן ולבני גד ולחצי מנשה (במדבר לב לג) ויהושע חלק לבני יהודה ולבני אפרים ולחצי מנשה: **[ג]** **עד אנה וכו' אשר נתן וכו'**. רצה לומר, הן ידעתי מחשבותיכם מה שאינכם שולחים לכתוב גבולות הארץ ולחלקה, כי תחשבו אם כל אחד יכיר חלקו פן יפרדו איש מאחיו ולא ילחם האחד בעבור חלק האחר, ולזה אמר עד מתי יהיה לכם רפיון ידיים, הלא ה' הוא הנותן לכם את הארץ, ואם כן אף בשלא יעזור האחד לחבירו, תוכלו להם, כי ה' ילחם לכם: **[ד]** **לפי נחלתם**. לפי מספר החלקים המצטרך להנחיל: **[ה]** **לשבעה חלקים**. כי עוד לשבעה ינחילו, כי יהודה יעמוד לנחול גבולו מנגב ארץ ישראל, ובית יוסף יעמדו לנחול גבולם מצפון ממה שכבר נכבש, ונשאר עוד שבעה: **[ו]** **ואתם**. רצה לומר, השלוחים ההולכים במקום כולכם: **[ז]** **כי אין חלק**. יבאר עוד למה שבעה חלקים, ואמר כי אין חלק ללויים, וגד וראובן וחצי מנשה לקחו וכו', והלא ליהודה ולבית יוסף חלק הששי, ונשאר עוד שבעה: **כהונת ה'**. הראוי להם לקחת חלף עבודת כהונתם: **[ח]** **האנשים**. השלוחים: **ויצו יהושע**. רצה לומר, זרז אותם על זאת: **[ט]** **לערים**. לפי גודל הערים, עיר גדולה מול שתי עיירות קטנות: **[י]** **כמחלקותם**. כפי החלוקה המפורשת במקראות שלפנינו: **[יא]** **למשפחותם**. הנחלק לפי המשפחות: **[יב]** **לפאת צפונה**. מן המזרח כלפי המערב היה התחלת הגבול מן הירדן: **מצפון**. אם כן היתה יריחו לפניו מן הגבול, ומשל בנימין היתה: **בהר**. הוא הר בית אל המוזכר בגבול בני יוסף: **ימה**. לצד המערב: **תוצאתיו**. סוף הגבול בזה הרוחב, ומשם והלאה נכנס חוט המיצר לפניו ונתקצר נחלתו: **[יג]** **נגבה**. אם כן לא היתה לזו מנחלת בנימין, ומשל אפרים היתה: **היא בית אל**. כי יעקב קרא ללוז בית אל כמו שאמור בתורה (בראשית כח יט), ולא זה הוא בית אל שעמדה אצל העי, אשר היתה מנחלת בנימין: **על ההר מנגב לבית חרון תחתון**. ולא היתה אם כן מנחלתו, ומשל אפרים היתה: **[יד]** **ותאר הגבול**. הגבול סובב בפאת המערבי מן הצפון אל הדרום: **מן ההר**. הגבול נמשך מן ההר וכו' העומד בצפון והלך כלפי הדרום, וכלה הגבול בקרית בעל היא קרית יערים, שהיא במיצר הצפוני של יהודה: **[טו]** **ופאת נגבה**. גבול הדרומי מן המערב כלפי המזרח היה מתחיל מקצה קרית יערים: **ימה**. אל הים, ולא זהו ים הגדול העומד במערב, והים הזה היה מצפון יהודה ועם כי לא הוזכר למעלה, וכמו כן ימצא בהרבה מקומות שבאחד יזכיר ולא בשני, עם שהיה גבולם זה אצל זה: **[טז]** **וירד הגבול**. כי מעין מי נפתוח, שהיא עין עיטם (זבחים נד ב רש"י ד"ה סבור) היתה במקום הגבוה שבכל ארץ ישראל, לזה אמר 'וירד': **אשר בעמק רפאים**. ההר עמד בעמק רפאים בצפונה: **אל כתף**. אשר עמדה בכתף היבוסי מנגב, אם כן היבוסי היא ירושלים עמדה בנחלת בנימין: **[יז]** **ותאר מצפון**. הגבול בא בפאת מערב וסיבב את עין רוגל מצפון, והיתה אם כן משל יהודה: **ויצא עין שמש**. מן עין רוגל יצא לעין שמש: **אל גלילות**. היא גלגל האמור בגבול יהודה הצפוני, ובשני השמות נקראה, ואצל גלגל יצא הגבול כלפי הדרום, ונתרחב נחלת בנימין: **[יח]** **ועבר**. משם עבר מעבר המקום הנקרא מול

הערבה בצד הצפוני, ולא היתה אם כן מנחלת בנימין: **הערבתה**. היא בית הערבה המוזכר בגבול יהודה, והגבול היה מצפוני: **יט** **בית חגלה צפונה**. וגם היא לא היתה מנחלת בנימין (ומה שהוזכר בנחלת בנימין 'בית חגלה', היא עיר אחרת ששמה כשמה) לשון ים המלח וכו'. רצה לומר, במקום שהירדן נופל בים המלח, והוא קצה הדרומי מהירדן, וקצה הצפוני מהים: **זה גבול נגב**. ממערב כלפי המזרח: **כ** **יגבול אתו**. יהיה לו לגבול בפאת המזרחי: **לגבולותיה**. את הגבולות המגבילים סביב את הנחלק לכל בני משפחותם: **כא** **למשפחותיהם**. הנחלק למשפחותיהם: **כח** **וצלע האלף**. ה' עיירות במקרא זה: צלע א', האלף ב', ירושלים ג', גבעת ד', קרית ה':

יהושע פרק-יט

א **בתוך וכו'**. היה מובלע נחלת יהודה בתוך הגבול האמור למעלה: **ב** **באר שבע ושבע**. היא עיר אחת, ובשני השמות נקראה: **ז** **עין רימון**. הם ב' עיירות: האחת עין, והשנית רימון: **ח** **ראמת נגב**. מקום הרם והגבוה בפאת הדרום: **ט** **מחבל**. מהמחוז הניתן בתחלה לבני יהודה נתנו אחרי זה לבני שמעון לנחלה: **כי היה**. כי הנחלה הניתן בתחלה לבני יהודה היתה מרובה מהראוי להם, ולזה נחלו בני שמעון בתוכם: **י** **עד שריד**. העומדת בסוף גבול ארץ ישראל, במקצוע צפונית מערבית: **יא** **ועלה גבולם**. משריד בפאת המערבי מצפון כלפי הדרום: **לימה**. אל הים, ומשם למרעלה וכו': **יב** **ושב משריד**. ושב הגבול משריד ללכת ממערב כלפי המזרח בפאת הצפונה, והלך על גבול כסלות תבור וכו': **יג** **ומשם**. ומן יפיע עבר כלפי הדרום במזרחו של גת החפר, והיתה אם כן מנחלת זבלון: **עתה קצין**. רצה לומר, ממזרח גת החפר עבר לעתה קצין, והוא שם מקום: **המתאר הנעה**. אשר היה מסבב את הנעה: **יד** **ונסב אתו**. הגבול הזה סיבב את רמון בצפונה של חנתון אשר עמדה בצפון רימון, אם כן רימון וחנתון והנעה היו משל זבלון: **והיו תוצאותיו**. סוף הגבול של הרוחב כלה אל גי יפתח אל, אשר עמדה בגבול צפוני של אשר: **טו** **וקטת וכו'**. רצה לומר, עם קטת וכו' היה שתים עשרה, כי במקרא זה חשב חמש עיירות ושבע מאותן שזכר בהגבול, והנשארים היו לבני השבט שמצדו: **יח** **ויהי גבולם**. הגבול הלך ביזרעאל והיא היתה סמוכה לנחלת מנשה, כי עמק יזרעאל היתה של מנשה כמו שכתוב למעלה (פסוק טז) והכסלות. ומיזרעאל הלך לכסלות וכו': **כב** **ובית שמש**. לא זהו בית שמש הנזכר בנחלת נפתלי (פסוק לח) היושב בצפון יששכר, ולא זהו שהיה בגבול יהודה (לעיל טו י) גבולם. על שני הגבולים יאמר, על הצפוני ועל הדרומי, שניהם כלו אל הירדן: **כה** **ויהי גבולם**. הגבול הלו בפאת המערב, מדרום כלפי הצפון לחלקת וכו': **כו** **ופגע**. הגבול פגע בכרמל העומדת במערב: **כז** **ושב**. הגבול שב ממערב כלפי

המזרח בפאת הצפוני, והלך אל בית דגון: **בזבולן**. בגבול זבולון שהיה בצפונו: **ובגי יפתח אל צפונה**. מצפון לגי יפתח אל, והיתה אם כן מנחלת אשר, ולמולה כלתה רוחב גבול זבולון כמו שכתוב למעלה: **בית העמק**. מגי יפתח אל בא הגבול לבית העמק וכו': **משמאל**. מצפון כבול, והיתה אם כן משל אשר: **[כח] ועברון**. משמאל כבול בא לעברון וכו': **[כט] ושב הגבול**. מצדון רבה חזר הגבול מצפון כלפי הדרום אל הרמה וכו': **ושב הגבול חוסה**. מעיר מבצר צור חזר הגבול ממזרח כלפי המערב, אל חוסה: **מחבל אכזיבה**. כי מחוסה בא הגבול לחבל אכזיבה, ומשם כלה הגבול אל הים הגדול: **[ל] ועומה ואפק ורחוב**. רצה לומר עם שלשת הערים האלה אשר לא עמדו על הגבול היה לו ערים עשרים ושתיים והם שלש אלו ותשע עשרה מאלו שעמדו על הגבול והנשארים היו לבני השבט אשר אצלו: **[לב] לבני נפתלי למשפחותם**. הנחלק לבני נפתלי לכל משפחה ומשפחה: **[לג] ויהי גבולם**. גבולם הלך בפאת הדרומי ממערב, כלפי המזרח מחלף וכו': **[לד] ושב הגבול ימה**. חזר הגבול ממזרח כלפי המערב בפאת הצפוני, ובא לאזנות תבור: **מנגב**. מנגב של זבולון, והוא צפונה של נפתלי: **מים**. ממערבה של נפתלי, והוא מזרחה של אשר: **וביהודה הירדן**. ובגבול יהודה פגע בהירדן העומד במזרח, כי גבול צפון יהודה כלה בקצה הירדן הדרומי, ולנפתלי היה כל הירדן לנחלה, אם כן פגע בגבול יהודה בסוף הירדן, והוא הדין שפגע בכל השבטים שהיה גבולם עד הירדן, אבל בא לומר שאף שהיה נחלת יהודה בסוף הדרומי, מכל מקום פגע גם בו: **[לה] וערי מבצר**. רצה לומר, ואלה ערי המבצר של נפתלי הצדים וכו': **[לח] תשע עשרה**. רצה לומר, עם ערי המבצר היה לו תשע עשרה, שש עשרה ערי מבצר ועוד שלש מאלו שעמדו על הגבול, והנשארים היו לבני השבט שאצלו: **[מא] צרעה ואשתאול**. יתכן שאין אלו שהיו בגבול יהודה, ונחלת דן היה במקצוע צפונית מערבית של יהודה: **[מג] ועקרון**. לא זהו שהיה בגבול יהודה: **[מו] עם הגבול וכו'**. רצה לומר, הערים ההם היו מנחלת דן, עם הגבול של מול יפו: **[מז] ויצא גבול בני דן מהם**. רצה לומר, גבול נחלת דן יצא בגורל פחות מהראוי להם, ולא הספיק להם, ולזה עלו לאחר זה להלחם בלשם, והוא ליש האמורה בספר שופטים (יח ז) והיתה מחוץ לגבול ארץ ישראל ולא בגבולה (ובמקצוע צפונית מזרחית היתה מול נחלת נפתלי, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בכורות נה א): ירדן נקרא על שם שירד מדן, והוא לשם, והירדן הלא יתחיל במקצוע צפונית מזרחית, וזה שאמר הכתוב (מלכים א ה ה): מדן ועד באר שבע, ורצה לומר, מקצה ארץ ישראל עד קצהו באלכסון, כי דן היה במקצוע צפונית מזרחית, ובאר שבע היה במקצוע דרומית מערבית, כי משל נחלת שמעון היתה שלקחו בהמקצוע ההיא) (מח) הערים האלה. האמורים למעלה: **[מט] לנחול**. להנחיל על ידי הגורל: **לגבולתיה**. לפי הגבולים האמורים למעלה: **[נ] על פי ה'**. שאלו באורים ותומים, ועל פיהם נתנו לו את העיר אשר שאל, והיא תמנת סרח: **[נא] נחלו**. הנחילו לישראל בגורל: **וראשי האבות למטות**. ראשי בתי אבות של מטות בני ישראל: **בגורל**. חוזר לתחלת

המקרא לומר אלה הנחלות אשר נחלו בגורל: **ויכלו מחלק**. השלימו חלוקת הארץ בגורל:

יהושע פרק-כ

[ב] לכם. להנאתכם: **[ג] למקלט**. לקלוט את הרוצח מיד גואל הדם, לבל יהרגנו כאשר יחס לבבו: **[ד] את דבריו**. איך שגג בהרציחה: **ואספו אותו**. עם שלא ידעו שהאמת אתו: **[ה] גואל הדם**. קרוב הנרצח, הרוצח לנקום נקמתו: **אחריו**. אל עיר מקלטו: **ולא יסגירו**. רצה לומר, אנשי העיר יעזרו להרוצח ולא ימסרו אותו ביד גואל הדם: **כי בבלי דעת**. אם הרג בבלי דעת: **ולא שנא**. לומר שהיה מערים בדבר: **[ו] למשפט**. לדונו אם הוא חייב גלות, וכאשר יצא חייב, יחזור לעיר מקלטו וישב בה עד ימות הכהן הגדול: **אז**. אחרי מות הכהן הגדול: **[ט] עד עמדו**. עד יעמוד למשפט לדונו אם הוא חייב מיתה, וכאשר יצא חייב, אז ביד גואל הדם להמיתו:

יהושע פרק-כא

[ב] לתת לנו וכו'. רצה לומר, ולזאת תנו לנו: **[ג] אל פי ה'**. על פי מצותו: **האלה**. האמורות למטה: **[ד] מן הלויים**. שהיו מן הלויים, מבני לוי: **ממטה יהודה**. הגורל בא להם ממטה יהודה וכו', **[ה] הנותרים**. כי בני אהרן שהיו מבני קהת לקחו ממטה יהודה וכו', והנותרים מבני קהת שהם בני משה ובני יצהר וחברון ועזיאל לקחו ממטה אפרים וכו': **[ו] בבשן**. רצה לומר, החצי שלקחו נחלתם בעבר הירדן המזרחי בארץ הבשן: **[ז] למשפחותם**. הנחלק לשבת בהן משפחה משפחה לבד, ופירש באחד, וכמו כן בכולן: **[ח] בגורל**. מי מהשבטים יתן למי מן הלויים: **[ט] אשר יקרא**. רצה לומר, אשר למטה בענין, יפרש השמות: **[י] ממשפחות**. אשר היו ממשפחות הקהתי: **כי להם וכו' ראשונה**. רצה לומר, לפי שבא להם הגורל ראשונה, לזה לקחו ראשונה, ולא בעבור מעלת הכהונה: **[יב] באחזתו**. בחלק נחלתו: **[יג] ולבני וכו' נתנו**. את כל מספר הערים האלה: **[מב] תהיינה**. להלויים: **עיר עיר**. לכל עיר ועיר מגרשיה סביבותיה: **[מד] וינח ה'**. נתן להם מנוחה מסביב ולא נתגרו בהם הגוים: **ולא עמד**. לא נתקיים: **[מה] לא נפל דבר**. לא נחסר שום דבר:

יהושע פרק-כב

[ב] **אשך צוה**. שתעברו חלוצים לפני בני ישראל למלחמה: **[ד]** **הניח**. נתן להם מקום מנוחה: **פנו ולכו**. פנו מכאן, ולכו וכו': **[ה]** **רק שמרו מאד**. אף אם תרחיקו ממשכן ה': **[ז]** **ולחצי שבט המנשה**. בזה יתן טעם למה היה רק חצי שבט המנשה עם בני ראובן ובני גד: **וגם כי שלחם**. רצה לומר, וגם זאת דבר להם כאשר שלחם והוא הדבר הנאמר במקרא שלאחריו: **[ח]** **אליהם**. לבני ראובן, ולבני גד ולחצי שבט מנשה: **עם אחיכם**. הם אשר נשארו בעבר הירדן לשמור הנשים והטף והרכוש: **[י]** **אשר בארץ כנען**. רצה לומר, בשפת הירדן המערבי שהוא מארץ כנען: **למראה**. רצה לומר, להיות למראה עינים, לא לעולה וזבח: **[יב]** **לצבא**. אם לא יתקנו את אשר עותו, כי הם חשבו שעשאוהו לעולה וזבח: **[יג]** **וישלחו**. טרם עלו לצבא, שלחו להוכיחם, כי אולי ישובו: **[יד]** **ואיש**. כל אחד מעשרה הנשיאים היה הראש לבית אבותם, והמה היו הראשים לכל אלפי ישראל: **[טז]** **מה המעל**. רצה לומר, למה מעלתם בה': **בבנותכם**. במה שבניתם: **למרדכם**. לעשות בזה מרידה בה': **[יז]** **המעט**. רצה לומר, וכי העון שבידנו מאז האם קל הוא: **עון פעור**. העון שעבדו לפעור: **לא הטהרנו**. רצה לומר, לא נתכפר מכל וכל: **בעדת ה'**. אף באלו שלא חטאו: **היה הנגף**. על שלא מיחו: **[יח]** **אתם תמרדו**. ואנו הלא נקיים אנחנו מזה העון: **ומחר**. רצה לומר, לאחר זמן בעת התשלומין, יקצוף ה' על כולם על שלא מיחו, ונהיה כולם נלקים על ידו, אם כן, בעל כרחנו צריכין אנו למחות בידכם: **[יט]** **ואך אם טמאה**. אם בעיניכם טמאה ארץ אחוזתכם לפי שאין המשכן שם, ובעבור זה תחשבו לומר שאין השגחת המקום עליכם רק על ידי אמצעות השר השורר, ואליו תעשו המזבח לעולה וזבח: **עברו לכם**. הלא זאת עשו עברו הנה והאחוז נחלה בתוכנו: **ובה' אל תמרדו**. כי גם בדבר זה יחשב למורד בה': **ואותנו אל תמרדו**. כי הואיל ועל ידכם יבוא הקצף על כולנו, הרי הוא כאלו מרדתם בנו: **בבנותכם**. במה שבניתם: **[כ]** **לא גוע בעונו**. תחסר מלת לבד, ורצה לומר, אף שהיה רק איש אחד ואין בדבר חלול ה', מכל מקום לא גוע הוא לבד, כי הקצף היה על כולם: **[כב]** **אל אלהים ה'**. רצה לומר ה' שהוא אל על כל אלהים, והם המלאכים הקרואים אלהים, וכפלו דבריהם לחזק מאמרים: **הוא יודע**. מאז יודע הוא שלבנו נאמן לפניו: **וישראל הוא ידע**. רצה לומר, ובהאריך הזמן גם ישראל ידע ויכיר כי כנים אנחנו: **אל תושיענו**. הסבו פניהם כלפי מעלה, ואמרו אם מעשה המזבח היה במרד ובמעל, אזי אל תושיענו היום הזה, ולא תאריך אפך: **[כג]** **לבנות**. רצה לומר, אם הכוונה היתה לבנות לנו מזבח לשוב מה' וכו': ה' הוא יבקש. אם הכוונה היתה על זאת, אזי יבקש ה' מאתנו וישלם גמול: **[כד]** **ואם לא**. מוסב למעלה, לומר: ואם לא עשינו את זאת מחמת דאגה ופחד מדבר אחר, אזי ה' הוא יבקש: **לאמר**. עתה מפרשים דבריהם ואומרים: כי אמרנו פן לאחר זמן יאמרו בניכם וכו': **מה לכם ולה'**. כאלו יאמרו מה לכם לה', ומה לה' לכם, רצה לומר, אין לכם חלק בה' ולא ה' בכם: **[כה]** **והשביתו**. ובה ימנעו את בנינו מליראה את ה':

[כו] **ונאמר**. ובעבור זה אמרנו נעשה את זאת לבנות מזבח, אולם לא לעולה וזבח: **[כז]** **כי עד הוא**. כי רק להיות הוא עד בינינו, שגם אנתנו נעבוד את ה', כי גם לנו חלק בו, כי המזבח אשר בינינו דומה הוא למזבח ה', ולזה יחשב לעד: **ולא יאמרו**. ולא יוכלו עוד לומר כזאת: **[כח]** **ונאמר**. בהיות המזבח בנוי, נאמר כאשר יאמרו בניכם כזאת, אז נשיב להם: ראו תבנית המזבח העומד לעד, כי הלא לא נעשה עליו עולה וזבח, ואם לא להיות לעד, על מה נבנה: **[כט]** **חלילה לנו ממנו**. המרד בה' הוא חולין לנו מצד עצמינו, מבלי דבר התוכחה: **מלבד**. להיות עוד אחד זולת המזבח אשר לפני משכן ה': **[לא]** **היום ידענו וכו'**. בתת בלבבנו להזהר מבוא בדמים ולדבר תחלה פנים אל פנים, כי רואים אנו אשר לא מעלתם המעל הזה אשר חשבנו, ואדרבה אז בבנין המזבח הצלתם את בני ישראל מיד מכת ה', כי מעתה לא יחטאו להשבית את בניכם מליראה את ה' ולא יענשו, מה שאין כן אם השביתו, כי אז לא היו נצולים מעונש: **[לב]** **דבר**. תשובה על דברי השליחות: **[לג]** **ויברכו אלהים**. על אשר נתן בלבם לשלוח להם טרם ילחמו: **ולא אמרו**. לא חשבו עוד להלחם בס, כי קבלו דבריהם הנאמרים באמת: **[לד]** **ויקראו וכו' למזבח**. תחסר מלת עד, ורצה לומר, ויקראו וכו' למזבח עד, כי עד הוא בינינו ובין בני ישראל היושבים בעבר הירדן המערבי אשר ה' הוא האלהים, וכמוהם כמונו מאמינים את זאת באמונה שלימה:

יהושע פרק-כג

[א] **מימים רבים**. מסוף ימים רבים: **[ג]** **הגוים האלה**. אשר כבר כבשתם: **[ד]** **הפלתי וכו'**. רצה לומר, הפלתי הגורל להם וכו': **הנשארים**. אשר עדיין לא כבשתם: **בנחלה**. לחלקם בנחלה להשבטים: **מן הירדן**. היושבים מן הירדן והלאה, כלפי המערב: **וכל הגוים וכו'**. גם הם חלקתים בגורל: **והים**. מוסב על מן הירדן, לומר: מן הירדן ועד הים הגדול העומד במבוא השמש: **[ה]** **יהדפס**. את הנשארים: **[ו]** **ימין ושמאל**. הוא ענין מליצה, והושאל מההולך דרך ישר, שאין להטות ממנו לא לימין ולא לשמאל: **[ז]** **לבלתי בוא בגוים**. שלא תבואו לכללם להיות כמוהם: **ולא תשביעו**. רצה לומר, את הזולת: **[ט]** **ויורש**. ובעבור זה גרש ה' וכו': **ואתם**. רצה לומר, ואתם הלא ראיתם אשר לא עמד וכו': **[י]** **איש אחד**. כי אחד מכם היה רודף אלף: **[יא]** **לנפשותיכם**. בעבור קיום נפשותיכם: **[יב]** **תשובו**. מאחרי ה', ובאתם בהם לקחת מבנותיהם: **[יג]** **והיו לכם**. הגוים האלה: **ולשוטט**. רצה לומר יכאיבו לכם כמכת השוט, וכקוץ המנקר העין: **[יד]** **בדרך כל הארץ**. בדרך אשר כל הבריות הולכים שם, ורצה לומר הנה אמות ככל בני אדם, ולא אראה בכל אשר יקרה אתכם לאחר זמן: **ויזעתם וכו'**. רצה לומר, עתה דעו והבינו בכל לב ובכל נפש את הקורות, כי הלא לא נפל דבר מהדברים

הטובים אשר דבר ה' : **[טו]** **והיה וכו'**. וכמו שהיה כל דבר הטוב, כן יהיה כל דבר הרע : **[טז]** **בעברכם**. כאשר תעברו את ברית ה' וכו' :

יהושע פרק-כד

[א] **לזקני ישראל וכו'**. שיעמדו הם במקום כולם : **לפני האלהים**. לפני הארון אשר הביאו לשכם לכרות לפניו הברית, וכמו שאמר בסוף הענין : **[ב]** **בעבר הנהר וכו'**. הזכיר החסדים שעשה עמהם, ואמר הלא מעולם ישבו אבותיכם בעבר הנהר, ומאד נשתקעו באמונות כוזבות, כאנשי הארץ ההיא : **תרח אבי וכו'**. רצה לומר, הלא תרח היה אבי אברהם ואבי נחור, ושניהם, האב ונחור בנו, עבדו עבודה זרה : **[ג]** **ואקח**. בחסדי נטיתי לבו מדרך אביו ואחיו, ואקח אותו מביניהם, שלא יהיה נמשך אחר דעתם הכוזב : **ואולך אותו וכו'**. על כי היא ארץ קדושה וראוי להשראת שכינה : **וארבה**. רצה לומר, אף שהרביתי זרעו מישמעאל, כמו שכתוב (שם כא יג) וגם את בן האמה וכו' כי זרעך הוא, והוא הלא רק עליו שאל, כמו שכתוב (בראשית יז יח) לו ישמעאל יחיה לפניך, מכל מקום עוד נתתי לו את יצחק, כאשר הבטחתי : **[ד]** **את יעקב ואת עשו**. כי לטובה יחשב ליעקב שהיה עם עשו בכרס אחד, כי הוא שאב כל הזוהמא, ויעקב יצא נקי : **ואתן לעשו וכו'**. רצה לומר, מיד נתתי לו חלקו ושלא ישתעבד במצרים להיות נחשב מזרע יצחק להתקיים בו (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך וכו' ודור רביעי ישובו הנה : **ויעקב וכו'**. להיות הם נחשבים לזרע, ועליהם יאמר כי גר יהיה זרעך, ובהם יתקיים ודור רביעי ישובו הנה : **[ה]** **ואגוף**. על ידי משה ואהרן : **כאשר עשיתי**. רצה לומר, כאשר ידוע לכם מה עשיתי בקרבו : **[ו]** **וישם מאפל**. כמו שכתוב (שמות יד כ) ויהי הענן והחשך : **ויבא וכו'**. ובזה הביא עליו את הים, כי אם לא היה האופל, היה אם כן רואה אשר ישראל הולכים בים ביבשה, ולא היה אם כן רודף אחריהם, בראות הנס ההוא, ולא היה אם כן נטבע במי הים, אבל לפי שהלך בחושך, לא ידע מכל זה, ובאו אחריהם בים מבלי דעת כי ים הוא, ובבואו נטבע בו : **[ז]** **וילחם בישראל**. חוזר ומפרש שהמלחמה היתה במה ששלח אחר בלעם לקללם להלחם עמהם בפה : **[ח]** **לשמוע לבלעם**. להספיק בידו לקלל כפי מחשבתו : **ויברך**. ועוד ברך אותם בברכה : **מידו**. מיד בלק, שערך מלחמה בפיו של בלעם : **[י]** **בעלי יריחו**. וחוזר ומפרש האמורי וכו', כי כל מלכי הגוים ההם היו אדונים ביריחו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (תנחומא משפטים יז) שכל אחד היה לו חלק מה ביריחו לגודל חביבותה, וכולם נתקבצו להלחם בישראל, ונפלו בידם : **[יא]** **את הצרעה**. היא הטילה בהם ארס ולא יכלו להלחם, וכאלו היא גרשה אותם, וחוזר ומפרש את שני מלכי האמורי סיחון ועוג : **לא בחרבך**. כי בדרך הטבע לא היית יכול לעמוד כנגדם : **[יב]** **אתם אוכלים**. את פריהם : **[יג]** **ועתה**. הואיל והרבה להיטיב עמכם : **והסירו וכו'**. רצונו

לומר הסיירו מהלב, מכל וכל, מחשבת עבודה זרה: **ובמצרים**. כי רבים מהם עבדו במצרים עבודה זרה, כמו שכתוב (יחזקאל כ ח) ואת גלולי מצרים לא עזבו: **[טו] בחרו לכם וכו'**. חשב כאשר יבחרו מי, אז יביא טענות למאס אותם: **ואנכי וכו'**. ולא נהיה נמשכים אחריכם: **[יח] גם אנחנו**. כמו אתה וביתך: **[יט] לא תוכלו**. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם באר היטב, ולקשרם במוסרי הברית, אומר דבריו להטעותם, שיחשבו כאילו הברירה בידם לבחור מי שירצו הם, ולדעת מה ישיבו: **אלהים קדושים**. קדוש בכל מיני קדושות, ומאד קשה להיות נזהר בעבודתו: **אל קנוא הוא**. נוקם הוא מעוברי רצונו, ולא ישא הפשעים: **[כ] כי תעזבו**. וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות אתכם: **אחרי אשר היטיב לכם**. רצה לומר, ותהיה אם כן הרעה כפולה, כי האדם הרגיל בטובה, כפול צערו ממי שלא ראה בטובה מעולם: **[כא] לא**. רצה לומר, לא נעזוב אותו, כי את ה' נעבוד כל הימים, ונהיה נזהרים בעבודתו: **[כב] עדים אתם בכם**. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה': **ויאמרו עדים**. רצה לומר, נהיה עדים בעצמינו: **[כג] ועתה הסיירו**. הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו: עדים, ואחר זה חזר יהושע לגמור דבריו, ואמר: ועתה הסיירו מלב, מכל וכל, מחשבות עבודה זרה: **[כד] ויאמרו העם**. חזרו העם לגמור דבריהם, שאמרו: נהיה עדים בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: **[כה] ויכרת וכו'**. לקבל עבודת ה' מאהבה: **וישם לו**. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: **[כו] את הדברים האלה**. אשר דבר עם ישראל בשכם: **בספר וכו'**. ותרגם יונתן: ואצנעיוןן בספר אורייתא דה', רצה לומר, נתנה במקום שמונח בה התורה: **במקדש ה'**. היא שכם, ולשעתו קראו מקדש, לפי שהיה שם הארון: **[כז] כי היא שמעה**. רצה לומר, במקום הזה נאמר, וכאלו שמעה היא: **אמרי ה'**. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו, ולא מלבו: **[לא] אשר האריכו ימים**. עד כלות עשרים ושמונה שנה מיום שעמד יהושע, כך כתוב בסדר עולם (סיי יב) ואשר ידעו וכו'. רצה לומר, בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה', כי בעיניהם ראו, ובזה היו מישרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים: **[לב] העלו בני ישראל**. אף כי משה העלם ממצרים (סוטה יג ב) אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם, לכך נקרא על שם: **ויהיו לבני יוסף לנחלה**. שדות החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה, ולזה קברו שם את יוסף אביהם. או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה, כי מאד נהנו והוטב להם במה שנקבר באחוזתם: **[לג] אשר נתן לו**. בני ישראל נתנו אותה לו במתנה, עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי: